

Fekete Csaba

Pálóczi Horváth Ádám virágvasárnap-i énekének eredeti és átdolgozott alakja

Református gyülekezeteink ma is eredeti alakjában éneklék Horváth Ádám (1760–1820), a XVIII. századi református költő virágvasárnap-i énekét. Az úgynevezett 1806-os, Benedek Mihály (1748–1821) püspök szerkesztette és a hazai református-ság történetében először hivatalosan bevezetett gyülekezeti énekeskönyvben látott napvilágot névtelenül hét másik énekével együtt 1808-tól.¹ Zsoltárdallamra verselte meg Jézus bevonulását Jeruzsálembe az *Ötödfélszáz énekek* összeírója.² *Hallottuk, Jézus, miképpen hívogatsz* kezdetű méltán becsült úrvacsorai énekét ugyancsak a 32. genfi zsoltár dallamára alkotta meg. Hatodik, *Szállj le most mennyből, életnek kenyere* kezdetű strófáját akkor szokták énekelni, amikor a presbiterek a kenyeret veszik. Álló úrvacsorázáson, mikor tehát körbeállják az úrasztalát a presbiterek —pataki szertartás szerint ez az *első asztal*—, majd ismételtlen a gyülekezet többi tagjai, ha a kenyeret osztó lelkész nem ér körbe a strófa első négy sorának eléneklése közben, akkor elhallgat az ének. A strófa második felét akkor illik kezdenie a kántornak, amikor a lelkész a kehellyel elindul az első úrvacsorázóhoz: *Életnek vize, nyiss magadnak utat ...*³ Itt hág csúcspontjára a nagyívű zsoltárdallam. E liturgikus mozzanat nélkül ma sem tekintenek igazinak a szertartást a református hagyományt megőrző helyeken, ahol még újabb angolszász fordítmányok divatja nem szorította ki a valószínű úrvacsorai énekeket.⁴ Ugyanígy közel kétszáz évig sok református gyülekezetben nem volt olyan virágvasárnap, amelyen el ne hangzott volna az alább eredeti alakjában és helyesírásával olvasható ének.

Fekete Csaba református lelkész, a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár (Debrecen) tudományos főmunkatársa, a ReZeM elnöke.

¹ Az első kiadása (1808) után az énekeskönyvnek 1901-ben már 58. kiadása jelent meg Debrecenben. Ezenkívül 1817-től Trattnernél is jelentek meg utánnyomások. 1877-től volt ugyanennek az énekeskönyvnek egy olyan formája, amelynek dallamait már kiegyenlített ritmusban, csupa félkóttakkal szedték, és egyes zsoltárverseket elhagytak. Ez a formátum is megjelent tizenöt vagy még több kiadásban.

² *Ötödfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgűjteménye az 1813. évből.* Kritikai kiadás, jegyzetekkel. Sajtó alá rendezte Bartha Dénes és Kiss József. Budapest 1953.

³ Ezt a hagyományba ékelt liturgikus szokást leírja Dienes Dénes: „Liturgia Sacrae Coenae. 340 éves a tiszáninnyi puritánus úrvacsorai rendtartás”, *Sárospataki Füzetek* II (1998) 66–76.

⁴ Ezt a XX. század második felében elharapózott fejleményt joggal bírálta Pásztor János több írásában, legutóbb *Liturgika. A magyar református istentisztelet múltja, jelene és jövője a Szentírás világosságában.* Komárno, Calvin János Teológiai Akadémia 2002. *passim*.

E református virágvasárnapi »introitus«⁵ liturgikus helye rögződött; a megnevezett úrvacsorai ének és a virágvasárnapi ének a közös dallam miatt is támogatja egymást. Természetes, hogy 1948-ban sem történt kísérlet a módosítására. Az 1806-os énekeskönyv legjobbjai közé sorolta Csomasz Tóth Kálmán is, azon énekek közé, amelyek a gyülekezet éneklését valóban gazdagították a XIX. század elejétől használt énekeskönyv által. Másként látták ezt a XIX. század végén olyan helyen, ahol a liturgikus beágyazódás hiányzott.

Valaki —szerénységből? vagy mintegy félve a büntetéstől, és ezért elhallgatva nevét?— igen jelentősen módosított alakban hagyományozta tovább ezt a szinte históriás virágvasárnapi éneket. Az 1877 tájától folyó átdolgozások forgatagában történt az ének megműtése, összefüggésben a reformhangulattal és értékrenddel. E törekvés zsongéiból meg is jelent hét próbafüzet, Fejes István (1838–1913) püspök, az Egyetemes Énekügyi Bizottság elnöke adta közre,⁶ később ezekre alapozódott a próbaénekeskönyv két lenyomata;⁷ ez már az 1921-es énekeskönyv szerkesztője, azaz Baltazár Dezső (1871–1936) püspök nevével. Az 1899-ben megjelent hatodik füzetben valamely névtelen átköltő kiirtott az eredeti énekből több strófát, mégpedig a Krisztus királyságát és a virágvasárnapi bevonulást igen megkapóan jellemző részt, majd egészen eltérő felfogásban hozzáírt egy újabb, jóllehet nem tehetségtelenül archaizáló szakaszt. Így lett négy strófa az ötből, 7. *dicséret* felirattal, dallam megjelölése nélkül; de nyilván az eredeti 32. genfi zsoltár értendő, mert végül az 1916-os próbakiadásba 41. sorszámmal, illetve az 1921-es énekeskönyvbe 42. sorszámmal Horváth Ádám éneke érintetlenül került vissza, azaz végül a közvélekedés alapján mindenestől elvetették az átdolgozást. Lehetséges, hogy az ekként átszerkesztett ének már korábban is megjelent valahol: ezt is és az átdolgozó személyét is homály fedi. Megmaradt ekkor is az ének eleje változatlanul; 2–4. strófája változott meg a következő módon:

Óh lelki ország, Istennek országa,
Mily édes ebben Jézus királysága!
Szelíd, szegény ez és alázatos,
De nagy hatalmú és csodálatos.
Igaz ez és a bűntől szabadító,
Poklot és halált egyaránt hódító.

⁵ *Reggeli Introitus* megjelölés olvasható a XVIII. századi debreceni énekeskönyv első karácsonyi éneke, a *Krisztus Urunknak áldott születésén* kezdetű fölött. *Ditsőség és ditséret Teneked, Megváltó Királyunk* az első *Virág vasárnapi ditséret*. Ekkor még az egyházi év szerint rendezték el az ünnepi énekeket. Ez az *úzus* értelemszerűen érvényesült a Benedek-féle énekeskönyvben is, noha az énekek rendje akkor már a polgári évet követte.

⁶ *Előmunkálatok a Magyarországi Református Egyház megújítandó énekeskönyvéhez*. Sárospatak 1890 — Sátoraljaújhely 1903.

⁷ 1906-ban az első, utána *Énekeskönyv a Magyarországi Református Egyház hitveinek használatára*. Az Egyetemes Konvent által elrendelt második próbakiadás. Debrecen 1916. 150 zsoltár + 346 dicséret (ünnepi, hétköznapi, alkalmi és temetési énekek).

Vas vesszővel bírja ellenségét,
De szelíden őrzi örökségét.

Óh áldott Jézus, ki bírsz a világgal,
Jőjj mihozzánk is aláztatossággal,
Tégy tulajdon népeddé bennünket,
Vezérelj jóra egész éltünket.
Áldott királyunk, lelkeink királya,
Jöttödét néped ma is várva várja,
Jőjj hát hozzánk is nagy hatalommal
S terjeszd országod diadalommal!

A nagy király jön, hozsánna, hozsánna!
Zengjük, kiáltunk előtte, utána;
Hintsük be újtát mi is zöld ággal
És ünnepeljünk szent buzgósággal.
Dicsőség legyen az Isten fiának,
Áldás, békesség az égi királynak,
Hogy vele mi is, kiket megváltott,
Bírhassuk egykor a mennyországot!

Ha lúd, legyen kövér! Két évvel később két nyomtatott gyűjteményben már az ének eredeti dallamát sem hagyták meg a tüsténkedők.

Imígyen megmásított alakjában, de ismét újabb változtatással, azaz még egy strófával megtoldva és egy másik genfi zsoltár dallamára szabva találta meg újtát Horvát Ádám éneke *A hit hangjai* valamelyik kiadásába. Nem férhettem eddig hozzá valamennyi kiadáshoz, de a másodikban még nincs benne, az amerikai magyar baptisták énekeskönyvében sincs.⁸ Később (az 1940-es átdolgozás óta?) máig, mintegy védett énekként, megvan mindegyikben, a 2003. évi átdolgozott kiadásban és ennek 2004. évi legújabb lenyomatában is változatlanul. Előbb talán úgy tekintették, mintha eredetileg így alkotta volna Horváth Ádám, később már a *Pálóczi Horváth Ádám nyomán* megjelölés szerénykedik utána.

A koncepció változása és a tartalombeli eltérés igen szemléletes példajaként érdemes egymás mellett vizsgálnunk az eredeti és az átstrukturált éneket.

1806

A' nagy Király jön! Ho'sánna! Ho'sánna!
Zeng e' kiáltás előtte 's utána:
Zöld ágakat szeldelnek újtára,
Békességet hoz népe' javára.

1901

1. A nagy király jön, hozsánna, hozsánna!
Zeng a kiáltás előtte, utána;
Zöld ágakat szeldelnek újtára,
Békességet hoz népe javára.

⁸ *Dicséretes. Válogatott énekek a Krisztusban hívők és az üdvözesők használatára.* Kiadja az Amerikai Magyar Baptista Szövetség. New York 1927.

Áldott a' ki jött az Úrnak nevébenn,
 Általa léptünk az Isten kedvébenn:
 Békesség ott fenn a' mennyországban,
 Áldott az Isten a' magasságban.

2. Oh Szentegyház, hívek böl dog országa!
 Mely édes ez a' Jézus Királysága!
 Szelíd, szegény ez, és alázatos,
 De nagy hatalmú és tsudállatos;
 Igaz ez, és a' bűnből szabadító,
 A' bűnt, halált, és népeket hódító:
 Vasvesszővel bírja ellenségét,
 De szelíden ő rzi örökségét.

3. Jézus Király, és magát annak vallja;
 De hogy Királyá tegyék nem javalja.
 Sőt noha Isten, Sion Királyja,
 Lett az időbenn szolgálk szolgálja.
 Jön számárhátonn alázatossággal,
 A' ki pedig bír az egész világgal;
 Nem jön Királyi fényes bíborbann,
 Nem fegyverekkel zörgő táborbann.

4. Óh édes Jézus, Atyádnak szent Fija!
 Óh Isten! és néped' kegyes Királyja!
 Vezérelj jóra egész éltünket,
 Tégy tulajdon népeddé bennünket.
 Légy segítségül, ki a' magasságban
 Űlsz drága véredenn megvett országban,
 Tégy engedelmes hív Polgárokká,
 'S nyert kintseidbenn birtokosokká.

5. Hogy tsak a' Jézus, és az ő szent Attya'
 Törvényne légyen, és szent akaratja
 Tselekedetink' 'sinórmértéke;
 Áldott Királyunk Királyi széke
 Hív szíveinkbenn légyen felemelve,
 És hűségére életünk szentelve;
 Tégyen méltóvá a' Jézus vére
 A' minden szentek' lakóhelyére.

2. Áldott, a ki jött az Úrnak nevébe,
 Általa léptünk az Isten kedvébe,
 Békesség ott fenn a mennyországban,
 Áldott az Isten a magasságban.

3. Óh lelki ország, Istennek országa,
 Mily édes ebben Jézus királysága!
 Szelíd, szegény ez és alázatos,
 De nagy hatalmú és csodálatos.

4. Óh áldott Jézus, ki bírsz a világgal,
 Jőjj mihozzánk is alázatossággal,
 Tégy tulajdon népeddé bennünket,
 Vezérelj jóra egész éltünket.

5. Áldott királyunk, lelkeink királya,
 Jöttödét néped ma is várva várja,
 Jőjj hát hozzánk is nagy hatalommal
 S terjeszd országod diadalommal!

6. A nagy király jön, hozsánna, hozsánna!
 Zengjük, kiáltunk előtte, utána;
 Hintsük be útját mi is zöld ággal
 És ünnepeljünk szent buzgósággal.

7. Dicsőség legyen az Isten fiának,
 Áldás, békesség az égi királynak,
 Hogy vele mi is, kiket megváltott,
 Bírassuk egykor a mennyországot!

Horváth Ádám tehát eredetileg a 32. genfi zsoltár dallamára írta énekét, akárcsak a főntebb megemlegetett úrvacsorait. Felekezete mindennapjaiban lelkész apja révén, személyes vállalás szerint is benne élt a jeles szerző, 1805–1816 között a külsősomogyi és a felsőbaranyai egyházmegye gondnoka volt, 1948 óta is öt éneke található a református énekeskönyvben. Ennél többet vállalt az 1806-os énekeskönyv ügyében, többek között újraalkotta a heted-szaki himnuszok teljes sorozatát, ámde a Kazinczy korának ízlésváltása és a liturgikus felfogás gyökeres módosulása következtében ebből végül semmi nem került bele a Benedek-féle énekeskönyvbe.⁹

XXXII. ZSOLTÁR. C. M.

* **O** H mely boldog az oly ember életében!
 A kit az Isten bévett kegyelmében, És
 megbocsátá az ő vétkeit. És befedezte min-
 den bűneit, Bóldog a kinek ő nagy hamis-
 sága Istentől nincs neki tulajdonítva. És ki-
 nek csalárdság nincs szívében: Tettetés nél-
 kül jár életében.

A 32. genfi zsoltár dallama XIX. századi szögletes kótákkal és mai hangjegyekkel

⁹ Vö. Révész Imre [senior]: „Pálóczi Horváth Ádám mint magyar református énekszerző”, *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező*. 1876. 1. szám. 1–15. Az énekügyi reformmal kapcsolatos nézeteit körvonalazza. Közli Horváth Ádámnak a Benedek Mihályhoz írott levelét is (1805. március 28), idéz énekeiből, egyes strófákat a kéziratban maradtakból. Kálmán Farkas: „Pálóczi Horváth Ádám énekszerzőnk életrajza”, *Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező*. 1879. 193–201. — Csokonai barátja volt, költészeti elveivel közvetlenül is hatott rá, vö. Debreceni Attila: „Horváth Ádám kiadatlan verstani tárgyú levele”, *Irodalomtörténeti Közlemények* CI (1997) 166–176. E levél kritikai kiadása (további irodalommal): *Csokonai Összes Művei. Levelezés*. Sajtó alá rendezte Debreceni Attila. Budapest 1999. 13. szám.

Majdnem egy évszázaddal a Benedek-féle énekeskönyv megszerkesztése után Kovács Sándor (1869–1942) előbb pozsonyi, majd pécs-soproni evangélikus professzor, 1917-ben a Debreceni Egyetem díszdoktora, végül nyugalmazott professzorként 1935-től haláláig sámsönházi lelkész, a Luther Társaság elnöke és a Dunáninneni Evangélikus Egyházkerület püspöke, történelmi munkáit megelőzően missziós céllal közreadta gyűjteményét saját műveiből és különféle szerzőktől, a dallamok helyén dallamutalásokkal:

XXXII. ZSOLTÁR

Oh, mly bol - dog az oly em - ber él - té - be!

A - kit az Is - ten bé - vett ke - gyel - mé - be;

És meg - bo - csá - tá az ó vét - ke - it,

És bé - fe - de - zé min - den bű - ne - it,

Bol - dog az a - ki - nek nagy bű - nös vol - ta;

Is - ten - től nincs ne - ki tu - laj - do - nít - va;

És ki - nek csa - lárd - ság nincs szí - vé - ben,

Tet - te - tés nél - kül jár é - le - té - ben.

Kis Énekeskönyv. A keresztyén hívek lelki épülésére régi és újabb szerzők műveiből szerkesztette Kovács Sándor. Pozsony 1901. Az Evang. Theologusok Otthona kiadása.

Ebben a gyűjteményben a 101. sorszámmal találjuk, „Ádvent” felirat alatt, az egyházi év szerint rendezett énekek között legelsőként, Horváth Ádám énekének a főntebbi átalakítását. Dallama: *A nap elment, óh Jézus maradj velem.* Ez az Új zengedező mennyei kar 550. éneke (*Der Tag ist hin, mein Jesu ...*) Tehát az eredetitől eltérően négysoros 11 . 11 . 10 . 10 . szerkezetű, és már ekkor (1743-ban) a 8. genfi zsoltárra való dallamutalással jelent meg. Ezért alig lehet

készséges, hogy az utalás később is mindvégig ezt a genfi zsolttárdallamot jelenti.¹⁰ Erre a négysoros zsolttárdallamra kettesével lehetett ráhúzni a nyolcsoros strófákat, ezért azok osztódással megszaporodtak.

Nem ez az ének egyetlen evangélikus átvétele. Ugyanabban az évben Materny Lajos debreceni evangélikus főesperes is kiadott egy gyűjteményt.¹¹ Kovács Sándor közli, ahol tudja, a szerző nevét. Materny Lajos egyetlen ének szerzőjét sem nevezi meg. Előszavában nyilatkozik a szerzői jog és az énekek eredeti alakjának akkoriban szokásos liberális értelmezéséről: „Sok éneket magam dolgoztam át. De tekintettel voltam az újabb énekirodalomra is, és épen azért hírnevesebb énekszerzőinknek (mint Sántha Károly, Payr Sándor, Czékus László, Csengey Gusztáv stb), kiknek eredeti énekeit vagy fordításait egészben vagy részben felhasználtam ...” Ő 41. sorszámmal, ugyancsak *A nap elment* ... dallamutalással, de csak hat strófát közölt, törölte a főntebb idézett 3. strófát (*Óh lelki ország, Istennek országa*).

Victor János (1860–1937) közölve a szerző nevét, az átalakított éneket vette át megnevezett forrásából, a *Kis Énekeskönyv*-ből (az ének eredetijét nem is kereste meg?), és a *Hozsánna!* 206. számú énekeként úgy közölte mind a hét strófát, hogy saját maga koholta dallamot illesztett hozzá.¹²

Élénken. Victor János.

f A nagy ki-rály jön! Ho - zsán - na, ho - zsán - na!

¹⁰ Többek között ugyanilyen méretű dallamok: *Dicsérd az Istent mostan ó, én lelkem* vagy *Meghódol lelkem előtted, nagy Felség*; Ráday Pál *Lelki hódolás*-ában, akitől Kovács Sándor szintén közölt énekeket. A 8. zsolttár dallamát azonban másutt is megtaláljuk *A nap elment* ... dallamutalás alakjában. Ez népszerűségét és ismertségét mutatja. Például az 1811-es Kis János szerkesztette evangélikus énekeskönyvben is ott van a következő öt ének fölött: *Nincs lelkemnek szívesebb óhajtása; A nap elmúlt, s a mi mennyei atyánk / Kegyelmeiből az éjszakát küldi ránk; Ismersz, Uram, engemet kívül belől; Ki vagyok én, add jól megértenem; Testemet is, Uram, te teremtetted*, mindegyik a Kis János szerzeménye. Ebben az időben már Szenci Molnár zsolttárai nem tartoztak az evangélikus énekeskönyvhöz, és Kis János dallamutalásai között csak néhány genfi zsolttárt találunk, leggyakoribb a 42.

¹¹ *Énekeskönyv ágost. hitv. ev. keresztények lelki épülésére*. Kiadta: A Debreczeni Ág. Hitv. Ev. Egyház. Debreczen 1901.

¹² Ép példányt a 4. kiadásból ismerek (1908); ezért nem sikerült megállapítanom, hogy a második vagy harmadik kiadásban benne volt-e már.

Zeng-jen ki-ál-tás e-lőt-le u-tá-na! mZöld á-ga-kat szel-

del-nek út-já-ra, my bé-kes-sé-get hoz né-pe ja-vá-ra.

Hozsánna!
1908. 206.

A *hit hangjai* nem tért vissza az eredeti dallamhoz és strófászerkezetéhez, hanem a strófaként kettészelt éneket később is a 8. genfi zsoltár dallamára szabva fogadta be. Végül pedig a fentebbi strófákhoz még egyet, az alább következőt toldotta azokból a sorokból, amelyek 1899-ben még nem hiányoztak, de 1901-ben mindkét fentebb megnevezett gyűjteményből elmaradtak. Egyetlen szóalak különbözik: *egyiránt* ~ *egyaránt*. Az átdolgozott énekekben e többletstrófa miatt tehát a harmadiktól fogva megváltozik a számozás, ma ezért nyolc négysoros strófából áll az ének. A következővel együtt:

4. Igaz ez és a bűntől szabadító,
Poklot és halált egyaránt hódító.
Vas vesszővel bírja ellenségét,
De szelíden őrzi örökségét.

Az ének az eredetileg választott 32. zsoltár dallamára énekelve és teljes alakjában került bele az amerikai magyar reformátusok énekeskönyveibe (1918; egy időben két különböző szerkesztmény jelent meg, revideált kiadásait azóta is használják), illetve az erdélyi énekeskönyvekbe, valamint az 1921-es (Baltazár-féle) énekeskönyvbe, és ennek utódaiba, azóta is ez van benne mindegyikben. Valamilyen okkal ettől eltért 1939-ben az Ágoston Sándor, Árokháty Béla és Karácsony Sándor szerkesztette délvidéki énekeskönyv (Szabadkán jelent meg), mert nem a teljes éneket közölte, hanem a 32. zsoltár dallamára annak csak az 1–2. és 4. strófáját (ez az átdolgozás hat strófájának

felel meg), de azt változtatás nélkül; az elmúlt évben megjelent változatlan kiadásban ugyanez maradt meg.

A baptista énekeskönyv későbbi szerkesztői netalán rádöbbenhettek Horváth Ádám eredeti énekének értékeire, s a korábban kimetszett szakaszból visszaillesztették a főtebb már idézett négy sort, és ezzel a betoldással a nyolc strófásra bővített éneket a legújabb kiadás, az immár címében is megváltozott *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* ugyanígy iktatta be, ismét virágvasárnapi ének gyanánt, 92-es sorszámmal:

1. A nagy Ki - rály jön, ho - zsán - na, ho - zsán - na!
 2. Ál - dott, a - ki jött az Úr - nak ne - vé - be'.
 3. Ó. lel - ki or - szág, Is - ten - nek or - szá - ga,

Zeng a ki - ál - tás e - lőt - te, u - tá - na;
 Ál - ta - la lép - tünk az Is - ten ked - vé - be;
 Mily é - des eb - ben Jé - zus ki - rály - sa - ga!

Zöld á - ga - kat szel - del - nek út - já - ra,
 Bé - kes - ség ott fenn a menny - or - szág - ban,
 Sze - líd, sze - gény ez és a - lá - za - tos,

Bé - kes - sé - get hoz né - pe - ja - vá - ra,
 Ál - dott az Is - ten a ma - gas - ság - ban!
 De nagy - ha - tal - mú és cso - dá - la - tos.

Baptista gyülekezeti énekeskönyv
 2004. 92.

Meglehet, hogy a XIX. század végén a névtelenségbe burkolózó átköltő nem is archaizált tudatosan, jöhetett szájára természetesen az akkor még tovább élő hazai protestáns antikvitás és szemlélet hatására a *diadalom* szó.¹³ De az is lehet, hogy mint másoknak, akik sok átdolgozást közöltek akkortájt folyóiratokban, traktátusokban, neki is megtetszett a régies hang, és művészi archaizálásra törekedett, mint akkoriban sok templomot régi elemek tökéletesen utánzótt megfaragásával ékesítő építész. A szabadságharc bukása után és a kiegyezés korában a felvidéki evangélikusok között is erősen meggyérülhetett a genfi zsolttározásnak az *Eperjesi graduál* meg a *lócsei énekeskönyvek* óta töretlen gyakorlata, és mert azokban az évtizedekben az eredeti stílust, építményeket és műveket egyáltalán nem respektálók mindent ismételten átszabtak, mint manapság a boltok kirakatát, a 32. zsolttár már alkalmatlannak vélt dallama helyett ismertebb megoldást láttak korszerűnek. Jóllehet a német-ajkúak Lobwassert (a genfi zsolttárok német átköltését, amely először a XVI. században jelent meg) a XIX. század végéig kiadták és használták Magyarországon, így közöttük a dallamok ismertek voltak, az átdolgozó más környezetben működhett. Neki ez a zsolttár vagy nem tetszett, vagy nem ismerte. Nem, mert akkor meghagyta volna a dallamát. Ő azonban egy ismertebb és alkalmasabbnak vélt dallamot társított hozzá. Kovács Sándor gyűjteményében tudniillik a 8. zsolttár dallama ismétlődik legtöbbször.¹⁴ Kétszer ott van az *A nap elment ...* incipit után a VIII. szám is, egyszer a K. S. megjelölés mutatja, hogy közülük az egyik a szerkesztő saját szerzésű éneke, tehát kétség sem fér a dallam azonosításához. Reformátusok alkotásai is vannak a *Kis Énekeskönyv*-ben, például több Szenci Molnár-zsolttár Szabolcska Mihály átdolgozásában, közöttük a nyolcadik is. Tizenkilenc zsolttárdallamra való utalás olvasható a kétszázhuszonegy énekből összesen harmincöt fölött.¹⁵ A *Lelki hódolás* (1710, azaz Ráday Pál), vagy a *Szentek hegedülje* (1762, azaz Szőnyi Benjámin) énekei fölött még többségben vannak a genfi zsolttárok dallamára való utalások, tehát az eltolódás mértéke igen jelentős.

Kovács Sándor gyűjteményében gyakori az átdolgozás és strófák elhagyása, például *Sztárai után* szavakkal jelölve, máshol minden megjegyzés nélkül. Ha manapság valakit nem bánt Pálóczi Horváth Ádám eredeti énekének el-

¹³ E kérdés (első renden nyelvészeti) megközelítéséhez lásd Tompa József: *A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv*. Budapest, Akadémiai Kiadó 1972.

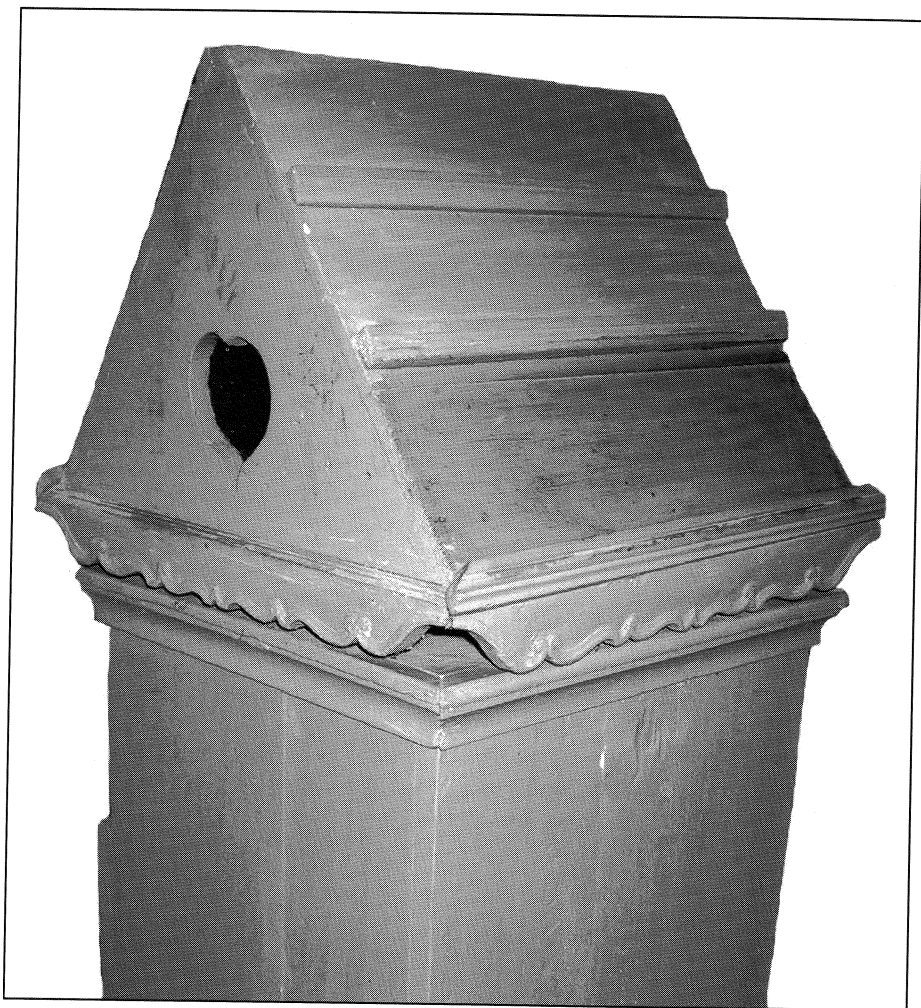
¹⁴ Szabolcska Mihály: *Felséges Úr, ki kegyes Istenünk vagy* (4) — Szenci Molnár 8. zsolttárának átdolgozása *A nap elment* dallamutalással, az utalás azonosítása ebből is megoldódik; — Kovács Sándor: *Boldog, kinek a béke minden vágya* (83); — Horváth Ádám: *A nagy király jön* (101); — *Én lelkemnek legméltóbb óhajta* (183) — *Régi ének* megjelöléssel; — Gerhard Tersteegen (fordította Payr Sándor): *Az est beáll, a nap im elsötétül* (196); Székács József: *Elnyugodott a nap sugárözönje* (201).

A 42. zsolttár dallamjelölés öt ének fölött látható, a többiek közül egyszer használatos tíz (28, 33, 50, 66, 84, 90, 105, 135, 146, 147), kétszer ismétlődik öt, (19, 25, 35, 57, 65) háromszor egy (23) dallam. Ez az egyes dallamok népszerűségét, ismertségét is mutatja.

¹⁵ A 8, 19, 23, 24, 25, 28, 33, 35, 43, 50, 57, 65, 66, 84, 90, 105, 135, 146, 147. zsolttár dallamát nevezik meg.

vesztegetése, mert nem ismeri az eredetit és a hozzá tartozó liturgikus *úzust*, épkezláb, hangulatos, rangos jelzőkkel illetheti az átstrukturált alakot. A legkésőbb beiktatott strófa ehhez képest barkácsolás, a Horváth Ádám énekéből kikapott sorok szerkezetében megcsikorduló homokszem miatt: *népeket hódító* helyett *egyaránt hódító* ... Úgy látszik, a hajdaniak visszafejlődő egyházzenei ízlése nem berzenkedett amiatt sem, hogy a dallamcsere következtében a vers és dallam eredeti jó összhangja megbomlott, és az átszabás után az énekelt zoltár boltozata behorpadt, elvesztette távlatosságát, mint valamely régi terem, amelyet közfalakkal kamrákra bontottak.

A *hit hangjai* kezdettől fogva meglehetősen gyéren tartalmazott régi magyar istenes énekeket. Ez a nagyvonalúan fogalmazva is szerény arány máig megmaradt, s ebben nem állotta meg az összehasonlítást az olyan belmissziós gyűjteményekkel sem, mint a Victor János szerkesztette *Hozsánna!* (1901), vagy a Kováts Lajos szerkesztette *Hallelujah!* (1921). Talán ezért, pótlék gyanánt, Horvát Ádám énekére irányult a figyelem, amely ízlésben közelebb állónak látszott a honosított stílushoz, átszerkesztett alakjában a németből jól fordított énekek hangvételéhez valamelyest hasonlított, így aztán mintegy részévé vált a baptista énekeskönyv törzsanyagának. A toldással, és az egyébként ügyesen alkalmazott visszatérő szerkezetben egy doxológiát utánzó záróstrófával együtt ez a művileg előállított, és Thaly Kálmán korának szóhasználata szerint értett »eredeti«, avagy »régi magyar« ének a reformáció első századainak magyar nyelvű istenes énekeit, ha eléggé magára maradottan is, de legalább képviseli. Az újabb idők sokallják az áhítatra és éneklésre szánt időt. A divatos nyúl-farknyi énekek sorában így, nyolc strófájával, ez az ének felcsillanthatja azt, ami a hitben előttünk járó atyáknak még oly gyakori és természetes volt: a nagyszabású alkotások végigéneklésének élményét.

A marosillyei templom éneklőszéke. Fénykép: Buzogány Dezső.